

represija, "militarističkofeudalna" eksploatacija seljaštva, izmenjena društvena struktura i deportacije zbog paranoidne vizije zavere sa neprijateljem. Na drugoj strani bilo je društvo formirano na etničko-bilogističkim kriterijima spremno na kolonijalnu ekspanziju, rat i rasističko uništenje Jevreja, Roma i Slovena. Ove u temelju različite logike staljinizma i nacizma opovrgavaju hipotezu o "kauzalnom nexusu" između njih i istovremeno relativišu pojam totalitarizam. Fireova i Nolteova TOT obilaze suštinske izvore fašizma: eugeniku, rasizam i eutanaziju čije je eksperimentalno polje bio kolonijalizam liberalnih evropskih sila u 19. veku i američki robovlasnički sistem (Traverso 2000). Lako je pojmljivo da eugenika sa projektom rasnog jedinstva stvara drugačiju društvenu strukturu od oktroisanog jedinstva "prijateljskih" klasa i ravnopravnih nacija lišenog biološki nadmoćnog gospodarskog naroda (Herrenvolk).

5. 4. Dobrovoljni dželati.

Statična slika o nacističkoj i staljinističkoj totalitarnoj vlasti stvarala je pedagoški problematičnu viziju savršene diktature koja je pojedincu pružala izbor samo između potpunog potčinjavanja ili riskantnog otpora u samožrtvovanju. Žrtve su odsečno razdvojene od dželata. Još pre Goldhagena bilo je istraživanja koja su u ovom pogledu sugerirala složeniju sliku nacizma (Broszat 1998), a revizionisti su pružili sličnu sliku staljinizma. Brošat je našao da je čak i u Trećem Rajhu bila moguća opozicija i građanska hrabrost, a Goldhagen je to otvoreno zamerio Nemcima. Nije bilo idealnotipske totalitarne države niti beskompromisne opozicije. Svakodnevica je bila kombinacija prilagođavanja i ograničenog otpora, mešavina principijelne i interesne motivacije. Brošat je pokazao da često posleratno objašnjenje mnogih "bivših", da su ostajali na svojim mestima ili ulazili u partiju "da bi sprečili još gore", ne treba uvek automatski diskvalifikovati kao goli izgovor. Jer bez uočavanja šireg spektra obrazaca ponašanja ne može se pisati autentična istorija Trećeg Rajha. Sporazum brojnih vanpartijaca sa nacizmom smanjivao je sposobnost funkcionisanja režima i uticao na strukturu Trećeg Rajha: naime delovalo je mnoštvo društvenopolitičkih zavisnosti, pa se ovaj splet ne može uklopiti u pojednostavljenu sliku jedinstvene odozgo nametnute totalitarne vlasti, čak i kada se podudara sa udobnom sklonošću da se izdestilišu jednostavne prazne formule iz nacističkog doba (Broszat). Istorijsko empirijska kritika prenapregnutog pojma totalitarizam nije uperena pre svega protiv poistovećivanja totalitarnih ideologija i sistema niti protiv oslanjanja savremenih političkih sukoba na istoriju nacizma. Okrenuta je protiv statične i okamenjene vizije političke vlasti koju sugerira pojam totalitarizam, a koja malo prostora ostavlja realnoj istoriji, mnogostranim protivrečnostima i promenama nošenim oprečnim interesima, procesima i sukobima.

Premda nije direktno osporavao već ignorisao TOT, Goldhagen je tezom o Hitlerovim dobrovoljnim dželatima na drugi način doveo u pitanje opštiju dogmu o teroru i prinudi kao suštini totalitarnih režima (Goldhagen 1998). U goldhagenovskom duhu Robert Tarston (Thurston) i S. Šatenberg (Schattenberg 2000) osporavaju opis SSSR-a iz 1930-ih kao totalitarnog režima (Ohr 1998). Veliki teror nije bio proizvoljni teror države protiv društva, jer su između 1935-39 mnogi ljudi u SSSR-u podržavali nasilje i čak u njemu dobrovoljno učestvovali. Na udaru su bile pre svega elite: komunisti, intelektualci i vrhovi birokratije. Staljinov strah od opozicije nije bio najvažniji, slažu se i ovi istraživači sa Getijem i Ritterspnom, a ni partija nije bila monolitna. Ovde je na drugi način istaknuta uloga društva, nasuprot tezama o svemoćnoj državi i monolitnoj partiji. Gledanje da je teror imao